

УДК: 373.66 + 316.624

М. О. ВОЛОШЕНКО

м. Одеса

marussia_v@ukr.net

АНАЛІЗ ФЕНОМЕНА «ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА» В АСПЕКТІ ПРОФІЛАКТИЧНО-КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

У статті представлено аналіз понять «підготовка», «готовність», «підготовленість», встановлено співвідношення між ними. Розкрито сутність та структуру підготовленості майбутнього соціального працівника до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки.

Ключові слова: соціальний працівник, профілактично-корекційна робота, девіантна поведінка, підготовка, готовність, підготовленість.

Професійна підготовка соціальних працівників в Україні розпочалася з визнанням соціальної роботи як професійної діяльності. Таку підготовку здійснюють вищі навчальні заклади I-IV рівнів акредитації (коледжі, інститути, академії, університети та ін.). Нетривалий час (останнє десятиріччя) існування професійної підготовки майбутніх соціальних працівників пояснює обмежену кількість педагогічних досліджень із проблем такої підготовки та наявність певних недоліків щодо її здійснення. Як зазначають науковці (Л. В.-В. Вейланде [1], М. М. Ярошко [10] та ін.), сучасна професійна підготовка майбутніх фахівців до роботи з підлітками девіантної поведінки має низку недоліків. Так, вона недостатньо враховує особливості українського суспільства, зокрема положення особистості підлітка в сучасних умовах, потреби соціальної сфери тощо; не спрямована на формування в студентів здатності прогнозувати та корегувати негативні прояви в поведінці особистості; не передбачає цілеспрямованої підготовки до роботи з девіантними підлітками, а також проведення практичних занять корекційного спрямування та можливості взаємодіяти з підлітками-девіантами; недостатньо методично оснащена, оскільки відсутні методичні рекомендації щодо здійснення такого виду професійної діяльності; виробнича практика не забезпечує підготовку студентів до цього виду професійної діяльності.

Слід зауважити, що теоретико-методологічні засади професійної підготовки со-

ціальних працівників висвітлено в роботах О. В. Загайко, О. Г. Карпенко, І. М. Мельничук, Н. О. Микитенко, Н. М. Собчак та ін. Українські науковці досліджують також такі її окремі аспекти: становлення відповідальності як професійно значущої якості соціального працівника (О. П. Патинок та ін.); формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників (Д. М. Годлевська та ін.); виховання гуманності соціальних працівників в умовах професійної підготовки (Н. В. Клименюк та ін.); підготовку до менеджменту в соціальній роботі (Є. Г. Семенов та ін.); підготовку до роботи з дітьми та молоддю (А. Є. Кулікова); підготовку до реалізації гендерної нерівності в професійній діяльності (С. М. Гришак та ін.) тощо.

Мета статті – висвітлення змісту понять «підготовка», «готовність», «підготовленість» та визначення сутності та структури феномена «підготовленість майбутнього соціального працівника до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки».

Визначення сутності та структури феномена «підготовленість майбутнього соціального працівника до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки» зумовлює необхідність розкриття змісту таких понять, як «підготовка», «готовність», «підготовленість» та встановлення співвідношень між ними.

В аспекті започаткованого дослідження професійну підготовку майбутніх фахівців учені тлумачать як складний, системний со-

ціально-педагогічний процес, який передбачає формування світогляду, загальної культури, психологічної готовності до фахової діяльності, практичної підготовленості до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбанними підлітками (М. М. Ярошко [10, 9]); процес формування у студентів під час навчання у ВНЗ сукупності науково-педагогічних знань, професійно-педагогічних умінь, навичок, а також якостей особистості, що зумовлюють ефективне вирішення завдань корекційно-виховної роботи з підлітками девіантної поведінки» (Л. В.-В. Вейланде [1, 9]).

Підготовка майбутніх фахівців може бути спрямована на формування певних інтегративних якостей, серед яких готовність та підготовленість.

Із цього приводу М. О. Малькова зауважує, що «формування готовності означає орієнтування освіти на розвиток психологічних здібностей, творчих можливостей суб'єкта до майбутньої професійної діяльності, створення, розвиток і корекцію вмінь і навичок, від яких залежить успішне виконання професійних функцій і обов'язків» [5, 10].

О. Г. Карпенком визначено *ознаки*, що характеризують рівень соціально-психологічної готовності студентів: творчий потенціал, готовність до самоосвіти, наявність пізнавальних, організаторських, конструктивних, комунікативних умінь і самооцінка готовності до діяльності [3, 32].

На думку З. З. Фалинської, професійна готовність – це «інтегративна складна характеристика особистості, що визначається як системна сукупність професійних якостей, необхідних для самостійної фахової діяльності» [9, 9]; «спрямованість особистості, яка ґрунтується на потребах, переконаннях, поглядах, вольових та інтелектуальних якостях, знаннях, уміннях та навичках (організаційні, гностичні, комунікативні, конструктивні)» [9, 15].

Л. В.-В. Вейланде визначає готовність студентів до роботи з підлітками девіантної поведінки «як прикінцеве цілісне активне особистісне утворення, що є синтезом її мотиваційної, емоційно-вольової, розумової, операційної підготовленості до здійснення корек-

ційно-виховної роботи з підлітками девіантної поведінки» [1, 9]. Автор розглядає готовність як психологічний компонент професійної діяльності вчителя, а також як первинну фундаментальну умову ефективності такої діяльності.

Готовність майбутнього фахівця до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбанними підлітками М. М. Ярошко вважає інтегрованим поняттям, що «відтворює морально-психологічні, теоретичні, практичні компоненти підготовленості та наявності особистісних професійних якостей, необхідних для ефективної роботи з такою категорією неповнолітніх» [10, 9]. На думку дослідника, така готовність передбачає володіння студентами теоретичними знаннями щодо роботи з педагогічно занедбанними підлітками; мотивацію до цього виду професійної діяльності; активність; сформованість відповідних умінь та навичок; прояв особистісних якостей доброзичливості, поваги та любові до дітей, співчуття, відповідальності, комунікабельності, толерантності, тактовності, високого рівня культури.

Готовність майбутнього вчителя правознавства до роботи з підлітками девіантної поведінки І. М. Островська-Бугайчук характеризує як «стійке особистісне утворення, у якому інтегровані мотиви, цінності, знання, уміння й особистісні якості майбутнього фахівця, що зумовлює ефективне вирішення виховних завдань у процесі навчально-виховної діяльності з учнями девіантної поведінки» [7, 7].

Професійно-педагогічну готовність майбутнього вчителя до профілактики адиктивної поведінки учнів Н. П. Пихтіна визначає як інтегративну властивість, що «характеризується наявністю в суб'єкта профілактичного впливу відповідної морально-психологічної позиції, яка інтегрує професійний інтерес, виробничий обов'язок, принципову особистісну оцінку існуючих форм адиктивного досвіду та стимулює потребу власного пошуку навчально-виховних шляхів педагогічної профілактики адиктивної поведінки на основі набутих знань і практичного досвіду» [8, 7].

Аналіз сутності поняття «готовність» в аспекті започаткованого дослідження дозво-

ляє дійти висновку, що вчені (Л. В.-В. Вейланде, М. М. Ярошко) вважають її більш широким поняттям, ніж підготовленість, і розглядають останню як складник готовності.

Зауважимо, що в загальному розумінні, підготовленість – це комплексний результат підготовки; отримання необхідної підготовки; придатність до чогось.

У довідковій літературі підготовленість визначається як «комплекс набутих знань, навичок, умінь, якостей, які дозволяють успішно виконувати певну діяльність [2, 299].

Розглядаючи підготовленість майбутніх учителів початкової школи до формування соціально-ціннісних орієнтацій у молодших школярів як результат відповідної підготовки, Л. А. Колбіна характеризує останню як «узагальнення професійних настанов, знань, умінь та навичок, які спрямовані на соціалізацію особистості молодшого школяра» [4, 8]. До структури досліджуваної підготовленості автор уналежнює такі компоненти: мотиваційно-настановчий, змістовий, операційно-рефлексивний, оцінний.

Л. В. Моторна природничо-наукову підготовленість майбутніх молодших спеціалістів технічного профілю визначає як «інтегративну характеристику, що передбачає здатність до вирішення навчальних і професійних задач відповідно до вимог підготовки фахівців технічного профілю, яка спирається на природничо-наукові знання та вміння» [6, 9].

Наведені тлумачення дозволяють констатувати, що в науковій літературі відсутнє чітке розмежування понять «готовність» та «підготовленість». Крім того, одні й ті самі складники зараховують як до структури готовності, так і до структури підготовленості. На нашу думку, розуміння сутності й структури готовності та підготовленості певною мірою співвідносяться також із змістом відповідної компетентності майбутнього фахівця.

Отже, підготовленість майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки – це їхня інтегративна характеристика, що базується на комплексі здобутих у процесі професійної підготовки знань, умінь, навичок, якостей і передбачає їхню придатність та здатність до виправлення та попередження

відхилень у поведінці підлітка, переорієнтації його системи цінностей, розширення соціальних зв'язків, формування позитивного соціального досвіду, залучення до виконання соціальних вимог, запобігання перетворенню девіантної поведінки на злочинну.

Під час визначення структури підготовленості майбутнього соціального працівника до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки враховували те, що вона є особистісною, бо в ній проявляється інтерес і ставлення до професійної діяльності; почуття відповідальності; упевненість в успіху; натхнення; потреба у виконанні поставлених завдань на високому рівні; керування своїми почуттями; мобілізація сил. Крім того, така підготовленість є когнітивно-операційною, адже містить інструментарій фахівця: його професійні знання, вміння, навички.

Отже, структурними компонентами досліджуваної підготовленості обрано: когнітивний – зумовлений знаннями щодо сутності та специфіки профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки; мотиваційний – виражає спрямованість на вивчення та оволодіння знаннями, уміннями та навичками профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки; операційний – відображає сформованість професійно значущих умінь і навичок із профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки; емоційно-вольовий компонент – характеризує здатність до саморегуляції та керування своїм емоційним станом; спроможність аналізувати та оцінювати результати своєї діяльності.

Знання сутності та структури підготовленості до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки дозволяють побудувати цілеспрямовану підготовку майбутніх соціальних працівників у ВНЗ то такої діяльності.

Список використаних джерел

1. Вейланде Л. В.-В. Підготовка студентів університету до роботи з підлітками девіантної поведінки: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Лілія Вольдемар-Вікторівна Вейланде. – Одеса, 2005. – 256 с.
2. Дьяченко М. И. Психологический словарь-справочник / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Мн. : Харвест ; М. : АСТ, 2001. – 576 с.

3. Карпенко О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти: автореф. дис. ... д-ра. пед. наук: спец. 13.00.04 / О. Г. Карпенко. – К., 2008. – 46 с.
4. Колбіна Л. А. Підготовка майбутніх вчителів початкової школи до формування соціально-ціннісних орієнтацій у молодших школярів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Л. А. Колбіна. – Одеса, 2008. – 23 с.
5. Малькова М. О. Формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до взаємодії з девіантними підлітками: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.05 / М. О. Малькова. – Луганськ, 2006. – 22 с.
6. Моторна Л. В. Професійна спрямованість навчання природничо-наукових дисциплін у підготовці молодших спеціалістів технічного профілю: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Л. В. Моторна. – Вінниця, 2011. – 22 с.
7. Островська-Бугайчук І. М. Підготовка майбутніх учителів правознавства до роботи з підлітками девіантної поведінки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / І. М. Островська-Бугайчук. – Харків, 2011. – 26 с.
8. Пихтіна Н. П. Формування професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя до профілактики адиктивної поведінки учнів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / Н. П. Пихтіна. – К., 1999. – 16 с.
9. Фалинська З. З. Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / З. З. Фалинська. – Вінниця, 2006. – 21 с.
10. Ярошко М. М. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбанними підлітками: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / М. М. Ярошко. – Хмельницький, 2011. – 21 с.

М. А. VOLOSHENKO
Odesa

**ANALYSIS OF THE PHENOMENON
«PREPAREDNESS OF FUTURE SOCIAL WORKER»
IN THE ASPECT OF PREVENTIVE CORRECTIONAL WORK
WITH DEVIANT BEHAVIOR TEENAGERS**

The article is represented the analysis of such definitions as «preparation», «readiness», «preparedness» and defined correlation between them. Exposed the point and structure of future social worker preparedness to preventive correctional work with deviant behavior teenagers.

Key words: social worker, preventive correctional work, deviant behavior, preparation, readiness, preparedness.

М. А. ВОЛОШЕНКО
г. Одесса

**АНАЛИЗ ФЕНОМЕНА
«ПОДГОТОВЛЕННОСТЬ БУДУЩЕГО СОЦИАЛЬНОГО РАБОТНИКА»
В АСПЕКТЕ ПРОФИЛАКТИКО-КОРРЕКЦИОННОЙ
РАБОТЫ С ПОДРОСТКАМИ ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ**

В статье представлен анализ понятий «подготовка», «готовность», «подготовленность», установлено соотношение между ними. Раскрыта сущность и структура подготовленности будущего социального работника к профилактико-коррекционной работе с подростками девиантного поведения.

Ключевые слова: социальный работник, профилактико-коррекционная работа, девиантное поведение, подготовка, готовность, подготовленность.

Стаття надійшла до редколегії 12.02.2015